

Vi har tiden på vår sida!

Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen

Helena Bergman

Metadiskussioner om historieämnet i sin helhet och den genushistoriska subdisciplinen som sådan tenderar att pendla mellan kritik av det egna ämnets tillkortakommanden och utgjutelser om den övriga forskarvärldens bristande historieintresse. Självkritiken går ut på att (genus)historiker är insulära och att de inte deltar i de övergripande (genus)vetenskapliga forskarsamtalen; (genus)historiker är (för) empiriska och hänger inte med i samtidens radikaliserade vetenskapsteoretiska forskardiskussioner. Nyligen framförde Monika Edgren dessa synpunkter i en artikel om relationen mellan svensk genushistorisk forskning och den tvärvetenskapliga genusforskningen.¹ Den utåtvända anklagelseakten spinner på temat att andra genusforskare har förlorat intresse för genushistorisk forskning och empiriskt-historiska perspektiv.² Denna klagosång kan tyckas motsägelsefull, för det framhålls ju samtidigt ofta att genushistoria är ett framgångsrikt fält. Detta är svårt att argumentera emot kvantitativt, men kvalitativt är det möjligt att hävda att samtidens vetenskapliga diskussioner inte primärt uppehåller sig vid historiska frågor. De omdebatterade frågorna och inflytelserika teorierna är snarare kopplade till de synkrona problematiseringar som levereras av forskare inom fält som feministiska och postkoloniala studier samt media- och kulturanalys.

Den lösning som föreslås eller impliceras i båda fallen är att (genus-)historiker borde bli mer teoretiska. För att kunna delta i de genusvetenskapliga samtalen med forskare från andra discipliner – och för att bli tagna på allvar – behöver genushistoriker överlag större medvetenhet kring teoretiska och metodiska frågor. Kritiken är relevant och viktig. Precis som Monika Edgren påpekar borde det vara möjligt att kombinera teoretiska kunskaper med historisk och empirisk forskning.³ Ofta centreras dessa diskussioner kring genushistorikers behov av förfinade *genusteoretiska* verktyg. I det här diskussionsinlägget vill jag propagera för behovet av att också fundera över *historieteoretiska* frågor. För vad som emellanåt saknas i debatten är uppma-

ningar till historiker att fundera över vad (genus)historiker kan erbjuda i de ömsesidiga meningsutbyten som de tvärvetenskapliga forskarsamtalen väl ändå får förutsättas vara. Vad menar vi genushistoriker går förlorat om det historiska perspektivet glöms bort i de genusvetenskapliga diskussionerna? Eller annorlunda uttryckt: Vilken kunskap har genushistoriker som feministiska forskare från andra discipliner borde lyssna till? Frågan kan ställas på ett mer provocerande sätt. I en anglo-amerikansk kontext har till exempel Joan Scott hävdad att frågan varför det förgångna är teoretiskt viktigt sällan blir ordenligt klarlagt i historiska studier.⁴ I en svensk kontext för Sara Edenheim skyttegravskrig mot ”den historiska manin” och historikers cirkelresonemang, där ”historia helt enkelt är nödvändigt för att det är historia”.⁵

En gång i tiden bidrog genus- eller kvinnohistoriker till synliggörandet av de kvinnoöden som tidigare osynliggjorts i historieskrivningen, och till att ge ”majoriteten en historia” för att parafrasera Gerda Lerner.⁶ Det historiska perspektivet var nödvändigt i det övergripande feministiska kunskapsprojektet, för att ”destabilisera” kategorierna ”man” och ”kvinna”, ”manlighet” och ”kvinnlighet” och för att problematisera den etablerade kunskapsproduktionen som sådan.⁷ Men även idag, när insikten om att kön/genus är historiskt och kontextuellt betingat liksom att kunskap är positionerad har blivit vetenskapligt allmångods, borde den genushistoriska forskningen ha något att erbjuda. Som Joan Scott framhåller finns hela tiden nya kategoriseringar och identiteter att historisera, samt nya etablerade kunskaper att destabilisera: ”where there is evidence of what seems enduring and unchanging identity, there is a history that needs to be explored”.⁸ Historia är ett bra verktyg att tänka med. Genushistoriker behöver dock bli bättre på att sätta ord på vad det historiska perspektivet innebär och vad det tillför dagens genusvetenskapliga samtal.

Temporalitet och rumslighet

Påståendet att det finns ett vikande historieintresse i samtiden är måhända tillspetsat. När Judith Bennet klagar över att ”[f]eminist activists and scholars, once so steeped in history, have lost interest in the past”, bygger hon en stor del av sin argumentation på det faktum att utrymmet för medeltidshistoria har krympt på internationella genusforskarkongresser.⁹ Det är emellertid inte den aspekten av frågan som jag primärt är intresserad av. Min poäng är snarare att den temporala dimensionen och det historiska perspektivet som sådant har fått ett ändrat utrymme inom samtidens diskussioner. Lynn Hunt beskriver detta i termer av att historiedisciplinen utmanas av den ”nutidighet” som präglar samtiden: ”the modern emphasis on moving quickly away from the past, and [...] restlessly iterating the new”.¹⁰

För som flera iakttagare påpekat har synkrona perspektiv blivit mer centrala i dagens human- och socialvetenskapliga genussamtal på bekostnad av de diakrona. Vissa talar även om att forskningen genomgått en ”spatial vändning”, där rumsliga metaforer och begrepp kommit att bli mer dominerande än de temporala. Genusteoretiska diskussioner tar ofta avstamp i begrepp som ”rum”, ”plats”, ”zon”, ”resa”.¹¹ Bernt Skovdahl gör en likande analys då han pekar på tendensen att ”samtida processer ses som rörelser genom det globala rummet snarare än genom en uppfattad tidsdimension”.¹² Enligt dessa iakttagelser handlar dagens forskardiskussioner alltså mer om hur rummet och samtiden formar, placerar och villkorar än om hur tiden gör det. Spännande teorier som problematiserar postkolonialism, globalisering och intersektionalitet passar som hand i handske med detta ”spatiala tillstånd”. Påståendet är samtidigt hårdtaget; naturligtvis finns det teoretiker och forskare som intresserar sig för temporalitet och för övrigt behöver inte det ena perspektivet utesluta det andra. För att parafrasera Donna Haraway pågår alltid mer (forskning och teoretiserande) än ”vi” tror.¹³ I vart fall klarar historiker av att kombinera rumsliga och temporala perspektiv. Det senaste svenska historikermötet i Göteborg 5–7 maj 2011 med temat Historia i Sverige – fångade i nationen uppmärksammade således de ”nationella traditioner och geografiska ramar” som präglar svensk historisk forskning.¹⁴ Men om man kan acceptera grunddragen i de tendenser jag beskriver här reses intressanta frågor om hur samtidens prefererade val av metaforer och förståelseramar ska tolkas. Och vad innebär dessa för möjligheten att tänka kring tid?

Samtidigt är det förstås viktigt att historisera den känsla av förlust som präglar det genushistoriska fältet. Med ett historiskt perspektiv på samtidens anklagelser om historikers teorilöshet och det omgivande vetenskapssamhällets vikande historieintresse är det möjligt att peka på att dessa diskussioner inte är nya. Peter Burke diskuterar i sin *History and Social Theory* från 1993 hur dessa teman åtföljt historieämnet under i vart fall hela 1900-talet. Med ett ökat oberoende från historieämnet och ökad professionalisering kom discipliner som sociologi, antropologi och ekonomi att avsäga sig det förflutna och istället fokusera samtiden.¹⁵ En liknande process genomgår nu ämnet genusvetenskap, som utvecklats till en självständig disciplin med allt starkare lyskraft. Enligt samma logik kan alltså det faktum att historieämnet initialt var viktigt för genusforskningens framväxt faktiskt i sig ge upphov till genusvetares behov av att distansera sig från det historiska perspektivet. Parallellt med den genusvetenskapliga disciplinens framväxt har utrymmet för feministiska perspektiv även ökat inom andra universitetsämnen, vilket medför att sociologer, statsvetare, etnologer, litteraturvetare och andra i sin tur kan vända sig ”inåt” och föra interna genusvetenskapliga diskussioner utifrån den egna disciplinens utgångspunkter. Sammantaget står vi nu inför en situation där

feministisk forskning, köns- och genusforskning (med eller utan historiskt ansats) pågår inom många miljöer och utifrån många olika perspektiv. De parallella diskussionerna kan alltså tolkas som ökad rikedom och mångfald inom forskarvärlden, snarare än som ett fattigdomstecken.¹⁶

Påståendet att det finns ett vikande temporalt intresse bland genusforskare behöver problematiseras även ur ett annat perspektiv. En invändning skulle kunna vara att feministisk forskning per definition har en temporal teoretisk utgångspunkt, nämligen att genus tar sig varierande uttryck och således går att förändra. Men det är primärt framtiden som intresserar feminister, inte nödvändigtvis det förgångna. Implicit i feministisk teori kan utläsas en skepsis mot det som varit. Hela det feministiska projektet handlar ju om att skaka av sig det förgångnas oförrätter. Att ta framtiden på större allvar än det förgångna är samtidigt en del av samtidens sätt att tänka kring tid, det vill säga uppfattningen att nutiden fungerar mer som ett preludium till framtiden än som en förlängning av det förgångna.¹⁷

Parallellt har de senaste decenniernas vetenskapsteoretiska diskussioner riktat sökarljuset mot frågan om hur kunskap produceras, och historievetenskapen har granskats kritiskt ur detta perspektiv – även av historiker själva. Ett mer grundläggande ifrågasättande av grundvalarna för historiedisciplinens verksamhet har samtida postmodernistisk eller poststrukturalistisk teori levererat, med sitt avståndstagande från ”stora berättelser” om tiden som linjär, där det förflutna, sam- och framtiden står i förbindelse med varandra. Denna kritik utmanar historieskrivningens temporala anspråk och problematiserar inte bara möjligheten att ”förklara” utan även att ”rekonstruera” och ”förstå” den tid som flytt.¹⁸ Den institutionaliserade idén att historiker så att säga ”sitter på facit”, och kan säga mer om det förflutna än de människor som levde då kunde göra, kallar Sara Edenheim således en ”kolonialisering av studieobjektet”.¹⁹ När dessa (inspirerande) utmaningar mot det historiska tänkandet kombineras med det livaktiga teoretiserande kring rumslighet, samtidighet och intersektionalitet kan detta möjligen ge upphov till i bästa fall ointresse och i värre fall skepsis för historievetenskaplig forskning.

Tala tillbaka

Jag är inte ensam om att mena att historiker behöver ge sig in i dagens vetenskapsteoretiska samtal för att sätta det historiska perspektivet ”på kartan” (för att använda mig av en rumslig metafor). Den amerikanska historikern William Sewell manar i sin bok *Logics of History* historiker att ”tala tillbaka” i teoretiska frågor och formulera sig teoretiskt kring vad de som historiker faktiskt kan något om, nämligen ”the temporalities of social life”. På detta

område vet faktiskt historiker sådant som forskare från andra discipliner skulle kunna lära sig något av.

Precis som många andra noterar dock Sewell att historiker sällan debatterar teoretiska frågor. Historiker använder sig visserligen av teori, för att orientera sitt tänkande, men låter mer sällan teorier vara kunskapsobjekt i sig även om man ofta tvingas justera teoretiska antaganden och begrepp för att få dem att fungera för historisk forskning. Men historikers empiriskt och kontextuellt betingade teoretiska reflektioner leder sällan till mer övergripande principiella diskussioner om teorierna som sådana. På ett liknande sätt pläderade Anders Berge en gång i tiden för att historiker borde bli bättre på att sätta ord på det som de faktiskt gör i sina historiska analyser av komplexa situationer i en konkret värld.²⁰ Förvånansvärt ofta är dock resonemang kring "tid" frånvarande även i historikers egna funderingar kring disciplinens särdrag. Tidsdimensionen är måhända så självklar att den inte leder till specifika resonemang eller teoretiska funderingar. När till exempel Maria Ågren i en artikel om svensk "historisk forskning idag" framhåller att historiker i större utsträckning borde fundera över vilken kunskap de är särskilt kompetenta att bidra med argumenterar hon således för att det specifika med historiska analyser är att dessa ser till "samhällets helhetskaraktär" och till "sammanshangsförståelse".²¹ Det som utmärker, eller bör utmärka, historisk forskning är alltså en kontextuell förståelse av samhälleliga fenomen.

Om vi istället följer Sewells uppmaning och fokuserar på det som faktiskt är vår specialitet, tiden, vad för slags kunskap kan då historiker erbjuda? Jo, enligt Sewell insikten att "time is implicated in organization and transformation of social relations". Vare sig den enskilda historikern fokuserar förändring eller kontinuitet eller sätter sig in i en specifik tidsperiod i det förgångna innebär det historiska förhållningssättet en lyhördhet för att såväl samhällen som individuella levnadsöden skapas genom processer som utspelar sig i tiden. Historiker i allmänhet vet dessutom att tiden är komplex och motsägelsefull, att den är beroende av kontexten, att förändringarna är många och att förändringstakten är skiftande och så vidare.²² Det genushistoriska perspektivet sätter därtill fokus på betydelsen av genus i dessa historiska processer. Den genushistoriska subdisciplinens ambition handlar om att specifikt visa hur genus (i kombination med andra maktaxlar) fungerar i historiska processer samt påverkar historisk kunskap.²³

Egentligen kan man tycka att det historiska förhållningssättet borde vara betydelsefullt i samtidens kontextfokuserade forskardiskussioner. Helena Tolvhed pläderar för att historievetskapen med dess fokus på föränderlighet över tid och kontextbundna förklaringar skulle kunna ta forskningen om intersektionalitet vidare både teoretiskt och metodologiskt.²⁴ Det måste vara

möjligt att utifrån samtidens mångfasetterade teoretiska debatter ge många olika nya historievetenskapliga bidrag som sätter fokus på samhällets och genusrelationernas temporala och historiska dimension. Jag efterfrågar alltså inte *ett* sätt att tänka kring tid och genus, utan det väsentliga är, som jag ser det, att genushistoriker formulerar sig teoretiskt kring det som vi kan något om: tiden. För om inte tiden väcker historikers teoretiska nyfikenhet, vi som ju faktiskt har tiden ”på vår sida”, är det svårt att begära att andra ska intressera sig för det som redan har hänt.

We have time on our side! Gender history and interdisciplinary gender research

The article suggests that it behoves gender historians to engage in intra- and interdisciplinary gender research discussions in order to address the questions of time, temporality, and the value of a historical perspective in understanding societal and gender-creating processes. Metadiscussions about the discipline of history as a whole, and gender history as a particular sub-discipline, tend to hover between criticism of one’s own subject’s theoretical shortcomings and the remainder of the research community’s lack of historical interest. I would argue that gender historians instead ought to formulate themselves actively and theoretically about what the historical perspective can *offer*, so that the interdisciplinary exchange on gender research can become the mutual exchange of views that was first anticipated.

Keywords: gender history, gender research, interdisciplinary, time, temporality

Noter

- 1 Monika Edgren, ”Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen”, *Scandia* 76:1 2010, s. 52f.; för en anglo-amerikansk version, se Joan W. Scott, ”Back to the Future” [recension av Judith Bennet, *History Matters: Patriarchy and the Challenge of Feminism*], *History and Theory*, vol. 47:2 2008, s. 279f.
- 2 T.ex. Judith M. Bennet, *History Matters: Patriarchy and the Challenge of Feminism*, Philadelphia 2006. Se även Lynn Hunt, *Measuring Time, Making History*, Budapest 2008, s. 82f.
- 3 Edgren.
- 4 Scott, 2008, s. 279f.
- 5 Sara Edenheim, *Anakronismen: mot den historiska manin*, Göteborg 2011, s. 7.
- 6 Renate Bridenthal m.fl., *Becoming Visible: Women in European History*, reviderad upplaga, Boston 1987 [1977]; Gerda Lerner, *The majority finds it past*, Oxford 1979.
- 7 Joan W. Scott, ”Gender: A Useful Category of Historical Analysis”, i *Gender and the Politics of History*, reviderad upplaga, New York 1999; Gro Hageman, *Feminisme og historieskrivning: inntrykk fra en reise*, Oslo 2003; Sonya Rose, *What is gender history?*, Cambridge 2010.
- 8 Joan W. Scott, ”FantasyEcho: History and the Construction of Identity”, *Critical inquiry* vol. 27:2 2001, s. 304.

- 9 Bennet, s. 29.
- 10 Hunt, s. 82 f.
- 11 Philip J. Ethington, "Placing the Past: 'Groundwork' for a Spatial Theory of History", *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice* vol. 11:4 2007, s. 466; Joan Tronto, "Time's place", *Feminist Theory* vol. 4:2 2003, s. 119f.
- 12 Bernt Skovdahl, *Förlorad kontroll: den ifrågasatta framstegstanken*, Stockholm 2010, s. 176.
- 13 Donna Haraway, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective" i Haraway, Donna J. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, New York 1991.
- 14 Svenska historiska föreningen, Svenska historikermötet Göteborg 5-7 maj 2011, tryckt program, s. 2.
- 15 Peter Burke, *History and Social Theory*, Ithaca 1993, s. 11f.
- 16 För liknande resonemang om heterogeniteten inom historikerskräet, se t.ex. Bonnie G. Smith, "Women's History: A Retrospective from the United States", *Signs* vol. 35:3 2010, s. 723-747; Kim Salomon, "Vitalisering av historievetenskapen", *Scandia* 76:2 2010, s. 137.
- 17 Se t.ex. Tronto, s. 120-121. Samtidens framåtblickande har uttryckts på olika sätt av olika samhällsteoretiker: Vi tittar framåt eftersom vi lever i ett "risksamhälle" menar t.ex. Ulrich Beck, medan Vincanne Adams med kolleger hävdar att vi lever i en "förväntansregim": "[t]he present is governed, at almost every scale, as if the future is what matters most." Se Ulrich Beck, *Risksamhället: på väg mot en annan modernitet* [översättning från tyska] Göteborg 2000; Vincanne Adams, Michelle Murphy och Adele E. Clarke, "Anticipation: Technoscience, Life, Affect, Temporality", *Subjectivity* vol. 28 2009, s. 248.
- 18 Se t.ex. Keith Jenkins, *Why history? Ethics and Postmodernity* London 1999; även Krista Cowman och Louise A. Jackson, "Time", i *Feminist Theory: A Concise Companion* (red.) Mary Eagleton, Malden, MA 2003, s. 32-52.
- 19 Sara Edenheim, "Den kulturella förvändningen: om historieämnet, poststrukturalismen och konflikten som inte får finnas", *Scandia* vol. 75:1 2010, s. 98.
- 20 Anders Berge, *Att begripa det förflutna: förklaring, klassificering, kolligation inom historievetenskapen*, Lund 1995.
- 21 Maria Ågren, "Historisk forskning idag: observationer under nio års tid", *Scandia* 76:2 2010 s. 113, 124.
- 22 William H. Sewell, *Logics of History: Social Theory and Social Transformation*, Chicago 2005, s. 6, 11.
- 23 Scott 1999, s. 28-50; Rose.
- 24 Helena Tolvhed, "Intersektionalitet och historievetenskap", *Scandia* vol. 76:1 2010, s. 66.